

Алла Савченко,
канд. філол. наук

УДК 81'373.423:811.161.2:81'276.6

Явище омонімії в термінології комп'ютерної галузі

У статті розглядаються слова, які набули нових значень і створили омонімічні ряди у зв'язку з упровадженням англійської лексики в термінологію комп'ютерної галузі.

Ключові слова: лексичні одиниці, термінологія, міжмовні омоніми.

Причини виникнення у мові омонімії всезагальні, це окремі або комбінаторні варіації кількісних, якісних та відносних змін (перетворень) у мові-системі. Проблема омонімії – не тільки найважливіша теоретична проблема, пов'язана зі встановленням меж основної одиниці мови – слова, а й одне з найскладніших питань практичної лексикографії. Відомі різні думки щодо значення, місця та ролі омонімії в мові. Одні лінгвісти вважають, що утворення омонімів – це збагачення словникового складу мови, інші називають омонімію «смертельною раною» мови. Як негативне явище, як «перешкоду до порозуміння», «дефект мови» розглядають омонімію О. Реформатський [1], О. Гвоздев [2] та інші лінгвісти. Деякі вчені, наприклад, Л. Булаховський [3], О. Ахманова [4], Р. Будагов [5], хоч і визнають, що омонімія може іноді ускладнювати розуміння мовлення і тексту, проте вважають, що вона не є «патологією» мови. Оскільки явище омонімії розповсюджене практично в усіх мовах світу, є багато літератури, що містить як опис цього явища, так і аналіз та оцінку його в тій чи тій мові.

Однак незважаючи на велику кількість досліджень з важливих проблем омонімії, єдиної думки щодо цього явища немає. Крім того, спостерігається певна неузгодженість у вживанні термінів. У загальному мовознавстві є чотири підходи до оцінювання явища омонімії та, відповідно, чотири основні погляди щодо визначення терміна «омонім». Перший погляд: омоніми – це слова, що мають однакову звукову оболонку, але різне значення, незалежно від їх графічного зображення. Цю думку поділяють В. Виноградов [6], Л. Булаховський [3], Є. Галкіна-Федорук [7], Ш. Баллі [8] та ін. Друга група лінгвістів – В. Броун [9], І. Арнольд [10], Х. Ахтямов [11] та ін. – вважає омонімами слова, в яких при збігові звучання та різниці значень мусить бути однакове написання. Третя група лінгвістів, наприклад, Х. Огата та Р. Інглотт [12], дотримується думки, що омоніми – це слова, які мають однакове звучання, але різне значення

та різне написання. Цим трьома розумінням терміна «омонім» протиставлене четверте, що міститься в «Етимологічному словнику» В. Скита, який при визначенні омоніма виходить з принципу графічного збігу, нехтуючи звуковим [13].

На думку Г. Корчагіної, поняття «омоніми» може належати як до словоформ (лексем), що однаково звучать (незалежно від їх написання), так і до словоформ (лексем), які однаково пишуться (незалежно від їх звучання), при беззаперечній різниці в значеннях як одних, так і других. У першому випадку ми маємо омоніми усного варіанта мови, у другому – омоніми писемного варіанта мови, і кожний із цих випадків повинен бути об'єктом спеціального дослідження [14].

Проблеми омонімії є предметом вивчення і сучасних українських лінгвістів. Приміром, Л. Кіцила зауважує, що теоретичні питання міжмовної омонімії в сучасній славистиці недостатньо опрацьовані, й у своїй статті представляє кілька підходів до питання міжмовної омонімії у вітчизняному та закордонному мовознавстві [15]. О. Шипнівська в роботі «Проблема визначення синтаксично неоднозначних структур в україномовному тексті» пропонує дослідження теоретичних засад синтаксичної омонімії, вона розглядає можливість застосування напрацьованих у традиційній лінгвістиці знань для побудови високоякісного модуля автоматичного синтаксичного аналізу, визначає основні, притаманні українськомовному текстові типи синтаксичної омонімії [16]. Л. Архипенко та І. Казимир наголошують на тому, що останнім часом інтерес до вивчення термінології різних галузей знань значно посилюється. Свою наукову працю вони присвятили лінгвістичному аналізу лексико-семантичного процесу омонімізації в межах української економічної терміносистеми [17]. Н. Краснопольська в роботі «Омонімія в українській термінології менеджменту» подає характеристику омонімів в українській термінології менеджменту, з'ясує особливості омонімії в досліджуваній термінології порівняно із загальноживаною лексикою та основні причини виникнення цього явища [18].

- Омонімія як проблема може бути представлена в таких аспектах:
- ✓ суто теоретична наукова проблема мовознавства і філософії;
 - ✓ прикладна проблема: автоматичний переклад; автоматичне реферування текстів; створення різноманітних інтелектуальних систем, в яких використовуються природні мови;
 - ✓ методична проблема: навчання української мови як іноземної;
 - ✓ розробка методичних рекомендацій для укладання словників.

Аналіз наукових досліджень цієї проблеми свідчить про відсутність робіт щодо системності в омоніміці, оскільки більшість науковців

вважають явище омонімії нібито відхиленням від стрункості мови, порушенням її системності.

Питання омонімії менше вивчене порівняно з такими суміжними явищами лексики, як полісемія, синонімія, антонімія. Ученню про омонімію бракує єдиних класифікацій і єдиної термінології, що об'єднали б різні рівні аналізу. У мовознавчій науці погано відображено проблеми омонімічної лексикографії, немає розробки та опису омонімії на рівні вживання термінів.

Цікавим матеріалом для дослідження вважаємо лексику, що вживається в комп'ютерній галузі, зокрема міжмовні омоніми.

Метою статті є висвітлення проблеми виникнення нових омонімічних пар або рядів через упровадження англomовних слів у комп'ютерну терміносистему.

Розвиток мовного явища омонімії та його поширення серед великої кількості носіїв мови пояснюється тим, що комп'ютерна техніка стає невід'ємною частиною життя сучасного суспільства. Комп'ютерну термінологію починають вживати не тільки професіонали в цій галузі, а й люди, котрі не мають жодного стосунку до неї.

Причиною швидкої появи нових слів у комп'ютерній галузі є стрімкий розвиток самих комп'ютерних технологій. Якщо зазирнути на сайти інтернету, в численні журнали, які висвітлюють новинки ринку комп'ютерних технологій, стає зрозуміло, що практично щотижня з'являються більш-менш значні розробки. В умовах такої технологічної революції кожне нове явище в цій царині мало б одержати свою словесну номінацію. Та оскільки майже всі вони (за поодиноким винятком) з'являються в США, то, природно, одержують її англійською мовою. Через відсутність перекладних варіантів таких слів в українській мові фахівцям доводиться користуватися оригінальними термінами. Відбувається так зване заповнення лексичних лакун за допомогою англomовних термінів. Відсутність у мові стандартизованої термінології в цій галузі спричинила появу великої кількості комп'ютерних новотворів, і в нашій рідній мові вибудовуються несподівані омонімічні ряди. Ось яскраві приклади цього явища: *Команда* (англ. command) – 1) короткий наказ командира; 2) розпорядження; 3) керівництво військовою частиною; командування; 4) невелика військова частина певного призначення; 5) екіпаж судна; 6) спортивний колектив; 7) група людей, що виконує якусь роботу [10]. Додалися з комп'ютерної термінології такі позиції: 8) пропозиція мови – управління завданнями; 9) керуючий сигнал; 10) оператор програми або машинна команда. *Комплемент* (англ. complement) – 1) білкова речовина сироватки крові людини й тварини типу фермен-

тів [19]. Додалося (комп.): 2) доповнення. *Конверт* (англ. convert) – 1) пакет із паперу, певним чином складеного та склеєного, куди вкладають лист, документи тощо для пересилання поштою або для передавання кому-небудь; 2) вид ковдри для немовлят, що має форму такого пакета [19]. Додалося (комп.): 3) перетворення – конвертація. *Кора* (англ. core) – 1) верхня, здебільшого легковідокремлювана оболонка, що вкриває стебла, гілки, стовбури, коріння рослин; 2) верхній затверділий шар чого-небудь [19]. Додалися (комп.): 3) запам'ятовуючий пристрій; 4) оперативна пам'ять; 5) ядро (операційної системи). *Хіт* (англ. hit) – 1) вносить знач. популярний, який має успіх; 2) популярна пісня, мелодія, платівка [19]. І вже зовсім несподівано: 3) збіг (при пошуку в базі даних) (комп.). *Кіт* – свійська тварина родини котячих, що знищує мишей і щурів; самець кішки [19], але в комп'ютерній термінології це (англ. kit) – набір, комплект. *Лист* – 1) орган повітряного живлення і газообміну рослин у вигляді тонкої, зазвичай зеленої пластинки; лист капусти; 2) у знач. присл. листом, спец. – плавно, поволі; 3) те саме, що листя: засушене, рідше свіже листя деяких рослин, що використовується як приправа або для виготовлення напою чи ліків; 4) тонкий, щільний шматок або шар якого-небудь матеріалу (паперу, заліза, фанери і т. ін.); 5) писаний текст, признач. для повідомлення про що-небудь, для спілкування з кимось на відстані, а також відповідна поштова кореспонденція; 6) офіційний, грошовий або інший документ; 7) спорт. – одна з фігур гри в городки (скраклі) [19]. У комп'ютерній галузі це (англ. list) – 8) список. *Медіум* (англ. medium) – 1) за уявленнями спиритів – особа, яка є посередником між людьми та світом духів; 2) середній регістр жіночого голосу (у співачок) [19]. У мовленні комп'ютерників це – 3) носій даних; 4) середовище передачі даних. *Ордер* (англ. order) – 1) письмове розпорядження; 2) документ на одержання або видачу чого-небудь; 3) бухгалтерський документ, який містить розпорядження на здійснення певної операції; 4) розташування військових кораблів у похідному порядку; 5) вид архітектурної композиції [19]. Додалися такі значення (комп.): 6) порядок, упорядкованість; спосіб упорядкування; 7) порядок, ступінь. *Період* (англ. period) – 1) проміжок часу, обмежений певними датами, подіями; 2) певна стадія, фаза чого-небудь; 3) мат. – група цифр нескінченного десяткового дробу, що весь час повторюються в однаковій послідовності; 4) лінгв. – складна синтаксична побудова, що характеризується детальним викладом думки, має ритмічно завершену інтонацію і становить одне складне або ускладнене багаточленне речення, поширене другорядними членами, підрядними

реченнями тощо; 5) муз. – невелика закінчена побудова, що складається переважно з двох подібних за структурою музичних фраз, які завершуються різними каденціями; 6) хім. – природний ряд хімічних елементів, розміщених за зростанням їх протонних чисел, що розпочинається елементом, простою речовиною якого є лужний метал, і завершується елементом, простою речовиною якого є благородний газ [19]. Але у комп'ютерній термінології семантикою цього слова є: 7) крапка (розділовий знак). *Порт* (англ. port) – 1) ділянка берега разом із прилеглою водною площею, спеціально обладнана для стоянки суден, вантажно-розвантажувальних та інших робіт; приморське місто, розташоване біля такої ділянки; 2) повітряний порт – спеціально обладнане місце для стоянки літаків, вертольотів і т. ін., 3) отвір у борту судна для гарматних стволів (у старовинних військових суднах) або навантаження й розвантаження з нижньої палуби [19]; 4) пристрій для під'єднання зовнішнього обладнання; 5) інтерфейс, через який периферійний пристрій приєднується до адаптера, розміщеного на системній платі. *Трап* (англ. trap) – 1) сходи чи драбина на судні; 2) у нафтовій промисловості – герметизований сталевий циліндричний резервуар, куди надходять гази від добутої зі свердловини нафти; 3) отвір для стікання води в каналізацію (у лазнях, пральнях та інших виробничих приміщеннях); 4) загальна назва вивержених гірських порід основного складу, які залягають у вигляді покриву [19]. Додаються (комп.): 5) внутрішнє переривання; 6) пастка, реакція на особливу ситуацію. *Абстракт* (англ. abstract) – поняття, створене шляхом абстрагування [19]; у мові комп'ютерників це – реферат.

Крім термінів, у мовленні людей, котрі так чи інак пов'язані з діяльністю в комп'ютерній галузі, функціонує специфічна вузьковживана лексика – так званій комп'ютерний сленг, або жаргон. Наявність комп'ютерного сленгу пояснюють тим, що він не тільки дає змогу фахівцям відчувати себе членами якоїсь замкнутої спільноти, а й уможливорює розуміння одне одного з півслова; слугує елементарним засобом комунікації. Бо ж якби не було сленгу, їм би довелося або розмовляти англійською мовою, або вживати у своїй мові громіздкі професіоналізми. Тут розповсюдженим є метод фонетичної мімікрії, заснований на фонетичному збігові семантично несхожих загальноновживаних слів та англійських комп'ютерних термінів, і знову ж маємо нові омонімічні пари, наприклад, *джермпер* – плетена кофта без коміра та застібок, яку надягають через голову, і *джермпер* (англ. jumper) – перехідник (комп.); *кишеня* – кеш-буфер (cash buffer); *лазер* – лазерний принтер; *мило* – електронна пошта, e-mail.

Нових значень у комп'ютерному жаргоні набуло чимало українських дієслів, наприклад: *зависнути* (припинити відповідати на команди); *перекачати*, *злити* (переписати інформацію).

Аналіз мовного матеріалу показує, що лексико-семантичний спосіб словотворення у комп'ютерній лексиці є найпоширенішим і часто використовується поряд з іншими (зокрема афіксальним: *злити*, *вбити*).

Варто також підкреслити, що однією з властивостей жаргонної лексики є переосмислення загальноновживаних слів і створення на їх основі лексичних одиниць із подвійним змістом, які співвідносяться з далекими за значенням словами. Таке переосмислення широко виявляє себе і в комп'ютерному жаргоні: *квакати* – грати в комп'ютерну гру *Quake*. Тут англійське *quake* (землетрус) та українське *квакати* – різні за значенням слова, але звучать вони майже однаково, що можна кваліфікувати як міжмовну омонімію.

Наведемо приклади таких лексичних одиниць, які утворилися через асоціації: *висіти* (*зависнути*) – бездіяльний стан програми або комп'ютера в результаті збою у виконанні програмного коду; *вікно* – прямокутна частина екрана дисплея, що використовується для відображення стану активної програми; *вірус* – деструктивна програма, що проникає в систему без відома користувача (через інтернет або дискети); *дерево* – структура розташування директорій на сервері; *камінь* – процесор (виготовлений на кремнієвій, тобто кам'яній основі); *стерти* – знищити (файл, програму); *кілограм/кілометр* – 1 кілобайт інформації (1024 байти); *метр* – 1 мегабайт (1024 кілобайти); *гектар* – 1 гігабайт (1024 мегабайти).

Найбільше жаргонізмів (слів загальнонародної мови) вживаються в специфічному значенні: *гребти гвинтом* – про інтенсивну/тривалу роботу жорсткого диска, яка не дає очевидних результатів; *убити* – знищити (файл); *кольорові дрова*, *король дров* – програма Corel Draw; *круте залізо* – найсучасніше комп'ютерне обладнання; *лопухи* – великі навушники; *мама*, *мамка* – материнська плата; *нафарширований* («повний фарш») – комп'ютер з найсучаснішою апаратною системою та програмним забезпеченням; *пень* – процесор типу Pentium, *огризок* – комп'ютер фірми Macintosh, символом якої є яблуко.

Отже, комп'ютерна термінологія та комп'ютерний сленг у більшості випадків англійськими запозиченнями фонетичної асоціації, випадки перекладу трапляються рідше, та й то завдяки бурхливій фантазії комп'ютерників. Вважаємо, що до залучення іноземних слів у мову завжди варто ставитись уважно, а тим більше, коли цей про-

цес відбувається так швидко. А фахівцям галузі слід плідно працювати над створенням власне української терміносистеми в галузі новітніх інформаційних технологій.

1. *Реформатский А. А.* Термин как член лексической системы языка // Проблемы структурной лингвистики. – М. : Наука, 1968. – С. 103–125.
2. *Гвоздев А. Н.* Очерки по стилистике русского языка / А. Н. Гвоздев. – М. : Просвещение, 1965. – 408 с.
3. *Булаховский Л. А.* Введение в языкознание : [учеб. пособ. для гос. ун-тов и пед. ин-тов] / Л. А. Булаховский. – М. : Учпедгиз, 1953. – Ч. 2. – 178 с.
4. *Ахманова О.* О точных методах исследования языка / О. Ахманова. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1961. – 162 с.
5. *Будагов Р. А.* Введение в науку о языке / Р. А. Будагов. – М. : Просвещение, 1965. – 492 с.
6. *Виноградов В. В.* Об омонимии и смежных явлениях // Вопросы языкознания. – 1960. – № 5. – С. 3–17.
7. *Галкина-Федорук Е. М.* К вопросу об омонимах в русском языке // Русский язык в школе. – 1954. – № 3. – С. 14–19.
8. *Балли Ш.* Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1955. – С. 189–209.
9. *Броун В. В.* Некоторые вопросы омонимии : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / В. В. Броун. – Тбилиси, 1958. – 22 с.
10. *Арнольд И. В.* Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Высшая школа, 1966. – 296 с.
11. *Ахтямов М. Х.* Проблемы омонимии в современном башкирском литературном языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / М. Х. Ахтямов. – М., 1985. – 20 с.
12. *Ogata H.* Dictionary of the English Homonyms, Pronouncing and Explanatory / H. Ogata, R. Y. Inglott. – Tokyo, 1941. – P. 12–16.
13. *Skeat W.* An Etymological Dictionary of English Language / W. Skeat. – Oxford, 1958. – P. 3–18.
14. *Корчагина Т. И.* Омонимия в современном японском языке / Т. И. Корчагина. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 164 с.
15. *Кіцила Л.* Деякі теоретичні проблеми дослідження омонімії в слов'янському мовознавстві / Лідія Кіцила // Проблеми слов'язознавства. – 2000. – Вип. 51. – С. 159–166.
16. *Шипнівська О. А.* Проблема визначення синтаксично неоднозначних структур в україномовному тексті [Електронний ресурс] / Ольга Олександрівна Шипнівська. – URL: <http://megaling.ulif.org.ua/intelektualni-sistemi-opratsyuvannya-movi/>.
17. *Архипенко Л. М.* Омонимія в українській економічній терміносистемі як прояв асиметрії мовного знака / Л. М. Архипенко, І. І. Казимир // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т. 24 (63). – № 2 : Ч. 2. – С. 365–370.
18. *Краснопольська Н.* Омонимія в українській термінології менеджменту / Наталя Краснопольська // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2012. – № 733. – С. 188–192.

19. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.

Подано до редакції 25. 10. 2013 р.

Savchenko Alla.

Phenomenon homonyms in the terminology of computer industry.

In the article it is analyzed the words which have got the new meaning and created homonyms rows in connection with introduction of English lexicon into terminology of computer branch.

Keywords: lexical units, terminology, interlanguage homonyms.

Савченко Алла.

Явление омонимии в терминологии компьютерной отрасли.

В статье рассматриваются слова, которые приобрели новые значения и создали омонимичные ряды в связи с внедрением английской лексики в терминологию компьютерной отрасли.

Ключевые слова: лексические единицы, терминология, межъязыковые омонимы.

